

1923-1950 dönemi mali olayların sosyolojik açıdan değerlendirilmesi

Taha Artuç¹, Ahmet Kemal Çelebi²

¹ Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Manisa/Türkiye

² Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Manisa/Türkiye

ÖZET

Mali olayların sosyolojik açıdan ele alınmasını ifade eden mali sosyoloji, mali olayların toplumsal etkilerini ortaya koymaktadır. Mali sosyoloji ile oluşturulan bakış açısı, bir yandan mali olayların sonuçlarını anlamada yardımcı olurken diğer yandan toplumun bu olaylar karşısındaki tutum ve davranışlarını ortaya çıkarmada önemli görevler üstlenmektedir. Bu anlamda Cumhuriyet döneminde gerçekleşen mali olayların incelenmesi, bu döneme ait sosyolojik çıkarımlar yapmada önemli bir rol oynayacaktır. Cumhuriyet'in kuruluşu ile başlayan süreçten Demokrat Parti'nin iktidara geldiği yıla kadar olan dönemin incelendiği bu çalışmada, halkı önemli derecede etkileyen mali olaylar ele alınmıştır. Aşar Vergisi'nin kaldırılması ile başlayan ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun yürürlüğe konulması ile biten dönem içerisinde pek çok vergi ihdas edilmiş/kaldırılmış, politika değişikliklerine gidilmiş, kanunlar çıkarılarak yeni bir düzene geçilme çabası sarf edilmiştir. Çalışma, 1923-1938 ile 1938-1950 yılları arasında iki ayrı dönem içinde gerçekleşen önemli mali olayları kapsamakla birlikte çalışmanın temel amacı; Türkiye'de 1923-1950 döneminde gerçekleşen mali olayların sosyolojik etkilerini ortaya koymaktır. Çalışma, ele alınan dönem içerisindeki toplumsal yapının mali olaylar neticesinde nasıl değişime uğradığının ve mali olayların toplumsal ilişkilere ne denli tesir ettiğinin ortaya çıkarılması açısından önem arz etmektedir. Zira çalışma, 1923-1950 dönemi içerisinde gerçekleşen mali olayların, büyük toplumsal dönüşüme doğrudan etki ettiğini ortaya koymakta ve uygulanan mali politikaların toplumsal açıdan arzulanan olumlu etkiyi gösteremediği sonucuna ulaşmaktadır.

ANAHTAR KELİMELELER

Mali Olay, mali sosyoloji, vergilendirme, cumhuriyet dönemi, 1923-1950 dönemi.

Evaluation of fiscal events from a sociological perspective in the period of 1923-1950

ABSTRACT

Fiscal sociology, which refers to the sociological perspective of fiscal events, reveals the social effects of fiscal events. The perspective created by fiscal sociology, on the one hand, helps to understand the consequences of fiscal events, on the other hand, undertakes important tasks in revealing the attitude and behavior of society towards these events. In this sense, analyzing the fiscal events that took place in the Republic period will play an important role in making sociological inferences about this period. This study, which examines the period from the establishment of the Republic to the year when the Democratic Party came to power, focuses on fiscal events that significantly affected the society. During the period that started with the abolition of the Tithe Tax and ended with the enactment of the Law for Providing Land to Farmers, many taxes were created/abolished, policy changes were made, laws were enacted, and effort was made to transition to a new order. The study covers important fiscal events that took place in two separate periods between 1923-1938 and 1938-1950 and the main purpose of the study is to examine the sociological effects of the fiscal events that took place in Türkiye in the period of 1923 to 1950. The study is important in terms of revealing how the social structure in this period under consideration changed as a result of fiscal events and how fiscal events affected social relations. The study,

Atf: Artuç, T., & Çelebi, A., K. (2024). 1923-1950 dönemi mali olayların sosyolojik açıdan değerlendirilmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(3), 1152-1172. <https://doi.org/10.48146/odusbadiad.1164452>

reveals that the fiscal events of the period of 1923-1950, had a direct impact on the great social transformation and concludes that the fiscal policies implemented did not have the desired positive social impact.

KEYWORDS

Fiscal event, fiscal sociology, taxation, republic period, 1923-1950 period.

Giriş

Mali olayları değerlendirirken, mali olayların ekonomik yönünün yanı sıra toplumsal yönünün de iyi tahlil edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda mali olayların sosyolojik bir bakış açısıyla incelenmesi anlamına gelen mali sosyoloji, mali olayların toplumsal yapıyı nasıl etkilediğini ortaya koymada önemli bir çalışma alanıdır (Çelebi, 2012, s. 1).

Osmanlı Devleti'nin mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti, batılılaşma ve çağdaşlaşma ideolojileri doğrultusunda yapılan reformlarla siyasal, ekonomik, kültürel birçok alanda ciddi bir değişim süreci içine girmiş ve bu süreç pek çok mali ve toplumsal değişimi de beraberinde getirmiştir. İzmir İktisat Kongresi'nde ekonomi politikalarının temellerinin atılması ile başlayan bu farklılaşma, Cumhuriyet'in ilerleyen dönemlerinde atılan adımlarla daha da belirginleşmiş ve toplumsal hayata doğrudan etki etmiştir.

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte başlayan ve toplumsal dönüşümün yaşanmasına büyük ölçüde tesir eden mali olaylar, tek partili döneme dair oldukça tartışmalı konuları arasında yer almaktadır. Gerek yürürlüğe konulan yeni vergiler/kanunlar, gerekse iktisadi sistemi tümüyle değiştiren yeni politikalar, bu dönemde toplumun farklı kesimlerini (köy halkı, gayrimüslim tebaa, iş adamları gibi) farklı şekillerde etkilemiş, sınıfsal ayrımların önünü açmış, özellikle düşük gelir grubundaki bireylerin yaşayış biçimlerini değiştirmekle kalmamış aynı zamanda uygulanan mali politikalar halkın karar ve davranışlarında belirleyici bir konuma gelmiştir. Bu anlamda 1923-1950 dönemindeki mali olayların toplum üzerindeki etkisi özellikle olumsuz anlamda bir hayli yoğun olmuştur.

Çalışma, bu dönemdeki mali olayların toplumsal etkilerini ortaya koyma gayesi gütmektedir. Çalışmada 1923 yılı ile 1950 yılları arasında yaşanan mali gelişmelerin sosyolojik etkileri incelenmiş, bu kapsamda Aşar Vergisi'nin kaldırılması, Yol Vergisi, devletçiliğe geçiş süreci, Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ele alınmış ve bu olayların toplum üzerindeki etkileri ortaya konmuştur. Çalışmanın temel amacı, tarih-maliye-sosyoloji üçgeninde 1923-1950 dönemini mali sosyoloji açısından ele almaktır.

Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarındaki Genel Yapı

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla halkın egemenliğine dayalı yeni bir siyasi sisteme geçilmiştir. Ancak yeni kurulan Cumhuriyet gerek ekonomi politikaları gerekse resmi iktisadi görüşleri bağlamında Osmanlı Devleti geçmişinin izlerini taşımaktaydı. Ekonomik bağımsızlık olmadan siyasi bağımsızlığın sağlanamayacağı görüşünü benimseyen yönetici kadrosu, bu görüşü hayata geçirebilecek ekonomi politikalarını uygulama kararlılığına sahipti (Vural, 2008, s. 78-79).

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte ekonomi politikalarında güdülen temel gaye iktisadi kalkınmayı gerçekleştirmek olmuştur. Programlı bir kalkınma gerçekleştirme gerekliliğini her fırsatta dilen getiren Mustafa Kemal Atatürk, kalkınma konusunu oldukça önemsemiştir (Bknz: Duru vd., 1982, s. 427). Cumhuriyet'in ana kadrosunun o dönemde en çok üzerinde durduğu nokta, o günün dünyasına uygun bir kalkınmacılık anlayışının hayata geçirilmesi olmuştur. Nitekim Cumhuriyet'in ilk yılları modernleşme ve kurumlaşma çabaları ile geçmiş, sanayi, ticaret ve bankacılık sektörlerine destekler sağlanmıştır. Devletin bu desteklerdeki temel gayesi modern bir ekonomi yapısı inşa etmektir. Cumhuriyet'in ilk senelerinin özelliği, devlet yönetimini birtakım ilkelere bağlayıp bu ilkelere çerçevesinde uygulanacak politikalara devamlılık sağlamaktır. Bu

anlamda Cumhuriyet rejimi için devlet işlerinin bir zemine oturtulması temel bir amaçtır (Kuruç, 1988, s. XXXV). Bu amaca Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında "denk bütçe, sağlam para" politikaları hizmet etmiş, yerel bankacılık sisteminin oluşturulması, altyapı yatırımlarının yapılması ile ekonomik kalkınma hedefine ulaşılması için çaba sarf edilmiştir. Ancak Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında, devletin bahsi geçen iktisadi hedefi gerçekleştirmek için gerekli olan araçlardan (düzenli bir maliye teşkilatı, merkez bankası vs.) yoksun durumda olduğu görülmektedir (Yay, 1988, s. 65). Dolayısıyla Cumhuriyet'in ilk yıllarında, ana doktrin olan kalkınma hedefini gerçekleştirmek çok mümkün gözükmemektedir ki içinde bulunan şartlar bu durumu haklı çıkarır niteliktedir.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında mali yapıyı etkileyen en önemli gelişme İzmir İktisat Kongre'sinde alınan kararlar olmuştur. Kararların resmi ve bağlayıcı bir niteliği olmasa da İzmir İktisat Kongre'sinde alınan kararlar, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarındaki mali yapıyı değiştirici bir niteliğe sahiptir. İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat-4 Mart 1923 yılları arasında 1135 delegenin katılımıyla İzmir'de gerçekleştirilmiştir. Kongre'ye; ziraatçılar, sanayiciler, ameleler ve çiftçiler olmak üzere dört grup davet edilmiştir. Delegelerin belirlenmesinde, o kesimin gerçek temsilcisi olma kriterine tam olarak uyulmadığı, pek çok asker ve sivil bürokratin delege olarak Kongre'ye katıldığı görülmektedir (Çelebi vd., 2013, s. 22). Kongre, ülke içerisinde farklı ve benzer meslek sahibi olan bireyler arasında bir iletişim ağının kurulması, ihtiyaçlarla ilgili haberleşmenin sağlanması ve ülke sınırlarında yatırımların ve ekonomik gücün artırılması açısından büyük öneme sahiptir. Diğer yandan, ülkenin dillendirilmeyen ve Ankara tarafından bilinmeyen pek çok problemi de Hükümet adına Kongre'de dile getirilmiştir. Kongre'de temel olarak, Yeni Türkiye'nin ekonomik işleyişinde devlet ve piyasanın birlikte bulunduğu bir yapının egemen olması gerekliliği ön plana çıkmıştır. Bu iktisat "*millî bir iktisat*"¹tır ki bu çerçevede piyasaya özgür bir alan yaratmak ve millî bir burjuvazinin ortaya çıkarılma gayesi bulunmaktadır. Bu kapsamda, Kongre'ye davet edilen iktisadi gruplara gündemi belirleme ve düzenleme hususunda serbesti tanınmıştır (Bozdağ, 2018, s. 39).

İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar, Cumhuriyet'in kuruluşunda izlenecek ekonomi politikalarının temellerini oluşturmuştur. Bu anlamda İzmir İktisat Kongre'sinde Cumhuriyet'in politikalarını ve toplumsal yaşamını derinden etkileyen kararlar Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1 İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar

Piyasa Ekonomisi ve Özel Girişimcilik	Millileştirme ve Korumacı Politikalar	Vergi Sistemi	Sosyal Haklar
<ul style="list-style-type: none"> - Kredi imkanları - Devletin altyapı hizmeti gerçekleştirilmesi için kanuni dayanaklar - Ticaret ve sanayi bankalarının kurulması 	<ul style="list-style-type: none"> - Yurtiçinde ihtiyacın olduğu malların ithalatına yüksek gümrük vergileri - Ülkede üretimi olmayan mallara gümrük muafiyeti - Kambiyo merkezlerinin millileştirilmesi - Limanlarda kabotaj hakkının tanınması 	<ul style="list-style-type: none"> - Aşar Vergisi'nin kaldırılması - Temettü vergisinin yerine gelir vergisinin uygulanması 	<ul style="list-style-type: none"> - Maksimum sekiz saat çalışma - Haftalık bir günlük izin - İş kazası geçirenlere güvenceler - Sendika hakları

(Kaynak: Vural, 2008, s. 79-80'den derlenerek tarafımızca oluşturulmuştur.)

Yukarıda (Tablo 1) İzmir İktisat Kongresi'nde alınan ve toplumu hem mali hem de sosyolojik açıdan etkileyen alınan kararlar gösterilmektedir. Kongre'de bir yandan gruplar tarafından alınan kararlar, diğer yandan da bireysel girişimin ön plana çıkması ve devletin kalkınmayı gerçekleştirmek için yeterli düzeyde kaynaklardan yoksun olduğu şeklinde benimsenen temel iktisadi esaslar, kalkınma sürecinde liberal bir ekonomik modelin hayata geçirileceğini ortaya

¹ Boratav'a göre "Millî İktisat" görüşü olarak nitelendirilen ve savaş yıllarında kısmen uygulanan iktisadi tezler, dönemin nesnel koşullarından doğan sınırlamaların dışında, 1923 sonrasına büyük ölçüde egemendir. "Millî İktisat" okulunun korumacı ve dolayısıyla sanayileşmeci yönelimleri bu dönemde Lozan Anlaşması ile gümrük politikasına konan engeller yüzünden arka plana düşmüştür. Ancak aynı okulun, devlet desteğiyle bir yerli ve millî burjuvazi 'yetiştirilmesi'ni kalkınma ve modernleşmenin temel mekanizması olarak gören yaklaşımı, 1923 sonrasının iktisat politikalarına ve atmosferine tamamen damgasını vurmuştur (Boratav, 2022, s. 42).

koymuştur. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında ülke ekonomisinin içinde bulunduğu şartlar ve devletin maddi açıdan yetersizliği ele alındığında, liberal ekonomi politikası fikrinin pragmatik bir yaklaşım olduğu ifade edilmektedir (Korum, 1982, s. 77'den aktaran Çelebi vd., 2013, s. 23).

İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararların yanında dönemin en mühim gelişmelerinden birisi de ilk olarak 1913 senesinde "*Teşvik-i Sanayi Muvafakati*" ismiyle yayınlanmış Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun yeniden ortaya çıkartılmasıdır. Kanun, Cumhuriyet tarihinin ilk kapsamlı teşvik kanunudur (Yasa ve Çelik, 2016, s. 2427). İktisat Kongresi'nde ortaya konulan esaslara göre sanayici kesime kredi vermek ve millî sanayiye destekleyici hususları ön plana çıkartmak gibi ilkeler üzerine çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu (Kahraman, 2005, s. 12), 15 yıl yürürlükte kalmıştır (Yasa ve Çelik, 2016, s. 2427).

Tüm bu gelişmeler, genel itibariyle Cumhuriyet'in kuruluş yıllarındaki mali siyasetinin hedefinin; "*halkı, tebadan, insan hakları ile donanmış millete dönüştürebilmek için gerekli, kamu hizmetlerinin (devletin) finansmanı*" olduğunu göstermektedir. (T.C. Maliye Bakanlığı, 2008, s. 36).

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarındaki genel yapı temel olarak yukarıda belirtildiği gibi şekillenmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki bu yapı ortaya konulduktan sonra, 1923'ten 1950 yılına kadar olan dönemde gerçekleşen mali olayları ele alıp bunların toplumsal etkilerini ortaya koymak akademik yazında önemli bir eksikliği giderecektir. Bu çerçevede, çalışma iki ayrı dönem itibariyle ele alınmıştır. Bu dönemlerde ilki 1923-1938 dönemidir. Çalışmanın bu kısmında Cumhuriyet'in ilk on beş yılında gerçekleşen mali olayların toplumsal yönü irdelenecektir.

1923-1938 Dönemi Mali Olayların Sosyolojik Etkileri

Cumhuriyet'in kurulduğu yıl olan 1923 ile Atatürk'ün vefat ettiği yıl olan 1938 arasında Türkiye'de oldukça önemli mali olaylar yaşanmıştır. Bunların belki de en önemlisi Aşar Vergisi'nin kaldırılmasıdır. Aşar Vergisi'nin kaldırılmasının ardından Yol Vergisi'nin yürürlüğe konması ve ardından devletçi politikalara geçilmesi bu dönemin toplumsal yapısını etkileyen en önemli olaylardır.

Aşar Vergisi'nin Kaldırılması

Aşar Vergisi'nin genel yapısı ve kaldırılma süreci

Osmanlı İmparatorluğu'nda 600 yıldan uzun süre uygulanan Aşar Vergisi, devletin en önemli ve ana gelir kaynaklarından bir tanesi olmuştur. Aşar, Arapça "öşr" sözcüğünün çoğuludur. Arapça'da "öşr", 1/10 oranını belirtmektedir. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan Müslümanlar, sahip oldukları topraklar için bir toprak vergisi ödemekle yükümlü olmamakla birlikte bu topraklarda üretmiş oldukları ürünlerin 1/10'unu öşür olarak devlete ödemişlerdir (Asker ve Yıldız, 2014, s. 177). Her ne kadar 'aşar'ın kelime anlamı 1/10 olsa da, zirai mahsullere uygulanan bu oran üretim yapılan bölgelere ve tekniklere göre farklılık göstermiştir. Nitekim Aşar Vergisi Rumeli'de 1/8, Basra ve Halep'te 1/3-1/2 arasında farklı oranlarda uygulanmıştır (Palamut, 1987, s. 70). Oldukça önemli bir konumda olan Aşar Vergisi, 1925 senesine değin 27,5 milyon lira ile bütçenin 1/4'ünü oluşturmuştur. Böylesine bir verginin kaldırılması Cumhuriyet'in ilk senelerinde tüm toplumu etkileyen en önemli mali reformlardan biri olarak görülmüştür (Mıynat ve Kahriman, 2012, s. 121).

Aşar'ın kaldırılması ile ilgili birçok ekonomik, siyasi ve sosyal neden bulunmaktadır. Genel itibariyle Aşar'ın kaldırılma nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Aydın, 2020, s. 538):

- Aşar Vergisi ile ilgili temel sorun, tahsil yönteminde yaşanan aksamalardır. İltizam yöntemiyle tahsilat, mültezimlerin mükelleflere baskı yapmasını beraberinde getirmiş ve vergi tahsilatında önemli sorunlar oluşmuştur.

- Aşar Vergisi sadece ekonomik amaçları değil siyasi amaçları da gözeterek kaldırılmıştır. Bu anlamda toprak ağaları ve aşiret liderlerinin desteğini almak oldukça önemli olmuştur.

- Kurtuluş Savaşı'na aktif olarak destekte bulunanların ödüllendirilmesi maksadı Aşar Vergisi'nin kaldırılmasında önemli rol oynamıştır.

- Batılılaşma çabaları ve batıdaki topraklardan vergi alma uygulamasının kaldırılması, Türkiye'de Aşar Vergisi'nin kaldırılma sebepleri arasında bulunmaktadır. Nitekim batılılaşmaya yönelik ilk hamlelerin Aşar Vergisi'nin kaldırılma düşüncesi ile ortaya çıktığı görülmektedir.

Aşar Vergisi'nin yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı ilgası rençberler, işçiler ve tüccarlar tarafından desteklenmiş, o günlerde basın yayın organları tarafından günlerce bu haber yayınlanmış, halk arasında bu verginin kaldırılması büyük yankı uyandırmıştır. Diğer yandan Aşar Vergisi'nin kaldırılmasından sonra tarımda yeni bir ekonomik modelin tercih edildiği ortaya çıkmıştır. 20. Yüzyılın başında sanayisi neredeyse olmayan bir ülke için tarım politikasına yönelmek olabilecek en iyi seçenek olarak düşünüldüğünde, tarım politikasının üretici lehine çevrilmesi (Kırkpınar, 1992, s. 125) Aşar Vergisi'nin kaldırılmasını haklı kılan bir husus olarak düşünülebilir.

Aşar Vergisi'nin kaldırılmasının sosyolojik etkileri

Siyaset sosyolojisinin temel felsefesi, her siyasal iktidarın sosyal tabakalara birtakım fırsatlar yaratma ve bu sosyal tabakaları bazı mükellefiyetlerden muaf tutabilme eğiliminde olmasına dayanmaktadır. Bu felsefe Cumhuriyet'in kuruluşu ile Türkiye'de de tasdik edilmiştir. Nitekim Türk halkının büyük çoğunluğu tarım kesiminde faaliyet göstermekte, halkın önemli bir kısmını köylü sınıfı oluşturmaktaydı. Buna karşın köy halkının gelir düzeyi oldukça düşüktü. Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte tarım sektörünün vergilendirilmesi ile ilgili düzenlemeler yapılması bir zorunluluk halini almıştır (Türk, 1981, s. 339). Nitekim Aşar Vergisi'nin kaldırılması, yukarıda değinilen siyaset sosyolojisinin temel felsefesiyle birebir uyumaktadır. Aşar Vergisi'nin kaldırılması bu felsefenin bir sonucu olmakla birlikte mali sosyoloji açısından da pek çok sonucu da beraberinde getirmiştir.

Aşar Vergisi'nin kaldırılması "*hem sermaye birikimi hem de vergi yapısı*"nın bu durumdan olumsuz etkilenmesine neden olmuştur ki bu durumun sosyolojik etkileri oldukça önemlidir. Aşar Vergisi'nin kaldırılma kararı; tarımsal alanlarda değer yaratma ve yaratılan bu değerleri kentlere kaynak transferi olarak aktarma imkanını bitirmiş, köy halkının vergi ödeme davranışlarını ciddi şekilde değişime uğratarak, köy halkı için vergi ödenmemesinin normal bir durum olduğu sosyal bir çevrenin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Zira Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar kırsal kesimde vergi ödememe alışkanlığı oturmuş ve bu alışkanlık kırsal bölgedeki nüfusun şehirlere göç etmesiyle de değişmemiştir (Gökbunar ve Bursalıoğlu, 2012, s. 87-88).

Aşar'ın kaldırılmasının aşar mültezimlerini ortadan kaldırması ve bireylerin çalışma arzularına tesir etmesi, sosyolojik etkileri itibarıyla incelenebilecek bir başka konudur. Aşar Vergisi, yukarıda belirtildiği üzere iltizam yöntemine göre mültezimler tarafından toplanmaktaydı. Aşar'ın toplanması sırasında mültezimlerin keyfi tutumları çiftçiler için önemli bir sıkıntı olmuş, mültezimlerin haksız davranışları mükellefler üzerinde "*adeta bir azap makinasına*" dönüşmüştür. İltizam yönteminin mükellefler üzerindeki psikolojik yükü, mükelleflerin üretim sonucunda üstlendikleri vergi yükünden kimi zaman fazla olmuştur (Şenyüz, 1985, s. 73). Tüm bunların akabinde Aşar Vergisi'nin kaldırılmasıyla Aşar mültezimleri de ortadan kalkmış ancak üretim ilişkileri değişikliğe uğramamıştır. Aşar Vergisi'nin kaldırılmasıyla köy halkında kısa vadede bir ferahlama yaşansa da köy halkının yaşantısında büyük bir farklılaşma olmamıştır. Aşar'ın kaldırılmasından sonra bu duruma inanmayan çiftçiler, birkaç yıl aşar vermediklerini göz önüne alarak mahsullerini tarlada bırakmışlardır. Diğer yandan Aşar Vergisi'nin kaldırılmasının bir etkisi olarak, köylünün çalışma arzusu yükselmiştir. Ayrıca devlet, köylü ile kısa süreliğine de olsa barışmış, iklim şartlarının da beklenenden iyi gitmesiyle pozitif bir ortam yaratılmıştır (Coşar, 1996, s. 11). Aşar Vergisi'nin kaldırılması ile aynı zamanda köylü miri arazinin sahibi konumuna gelmiş ve kanunen modern bir tarım işletmesi kurabilme imkanı bulmuştur. Böylece; "*makro düzeyde mülkiyet rejimi, modern bir piyasa ekonomisinin kurulması için uygun hale getirilmiştir*" (T.C. Maliye Bakanlığı, 2008, s. 48).

Yine Aşar Vergisi'nin kaldırılmasında, verginin ikelliği ve tahsil usulünün uygulanmasındaki yanlışlıklar kadar Türk köylüsünün refah seviyesinde artış sağlama düşüncesi de etkili olmuştur (Türk, 1981, s. 340). Aşar'ın kaldırılması ile üretilen ürünün vergilendirilmeyip köy halkına kalmasından dolayı önceleri sadece kendi temel gereksinimlerini karşılayabilen köylü, pazar ile yakın ilişkilerde bulunmaya başlamıştır. Aşar'ın kaldırılmasından önce, pazar ile ilişkisini mültezime verdiği vergi vasıtasıyla kuran köy halkı, Aşar Vergisi'nin kaldırılması ile direkt olarak pazar ekonomisine geçmiştir. Aşar'ın ilgası, orta gelirli köylü açısından elindeki olası ürün fazlasının, Aşar Vergisi ile aynı biçimde alınması yerine, iç pazara çıkarılarak "*parasal artışa dönüştürülmesini*" ifade etmiştir. Böylece, çiftçilerin bir bölümü "*geçimlik üretimden, pazara yönelik üretime*" geçmiştir. Sonuç itibarıyla Aşar Vergisi'nin kaldırılması, sosyoekonomik yapının, "*köylülüğün kapitalist ilişkiler temelinde şekillenmesine ve ayrışmasına katkı sağladığını*" ortaya çıkarmıştır (Gökbunar ve Bursalıoğlu, 2012, s. 85-86). Gerçekten de köy halkının pazara karışması toplumsal açıdan önem arz etmektedir. Vergi vermeyip ürününü arttıran ve böylece üretim kararını değiştiren köylülerin yaşayış biçimleri de değişmiş, kurdukları yeni düzen ile bir yandan ekonomiyi canlandırmada önemli bir rol oynarken diğer yandan da kent insanıyla ilişkide bulunması ve böylece dışa açılmasının önü açılmıştır.

Son olarak, Aşar Vergisi'nin kaldırılmasını kapsayan süreci İbn-i Haldun'un mali sosyoloji anlayışı açısından ele almak gerekirse; tarımsal kesim üstündeki verginin düşürülerek, bu kesimin desteğini alma ve tarım üretimini azami düzeye ulaştırılma arzusunun İbn-i Haldun'un mali sosyoloji anlayışıyla benzer özellikler taşıdığı görülmektedir. İbn-i Haldun'un mali sosyolojisi, devletin kuruluş aşamasında vergi oranlarının asgari düzeyde belirlenmesi ile kişilerin çalışma arzularının yükseleceğini savunmaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Aşar Vergisi'nin kaldırılmasından hedeflenenin de esasında bu olduğu aşikardır. Fakat Aşar Vergisi'nin kaldırılması sonucu oluşan vergi kaybını telafi etmek maksadıyla ihdas edilen yeni vergiler, vergide adalet ilkesinden sapmalara neden olmuş ve mali sosyoloji uygulamalarının göz ardı edilmesine sebebiyet vermiştir (Erul, 2020, s. 13).

Yol Vergisi

Yol Vergisi'nin yürürlüğe konulması

Cumhuriyet kurulduktan sonra uygulanan ve toplumsal etkileri itibarıyla değerlendirilmesi gereken bir diğer mali olay, Yol Vergisi'nin yürürlüğe konulmasıdır. Yol Vergisi, Yol Mükellefiyeti Kanunu ismi altında 19 Ocak 1925 tarihinde uygulanmaya başlamıştır. Kanunda Yol Vergisi mükelleflerinden bahsedilmiş ve 18-60 yaş arasındaki erkekler Yol Vergisi mükellefi olarak tanımlanmıştır. Yine kanunda Yol Vergisi'nden muaf tutulacak kişiler; "*sakatlığı belirli olan yoksullar, öğrenciler, askerler ve altı çocuğu hayatta olanlar*" şeklinde belirtilmiştir. Muafiyete tabi altı çocuk, esasında hükümetin nüfus politikalarına işaret etmektedir. Bu anlamda devlet, altı çocuk sahibi bireyleri vergiden muaf tutarak nüfus arttırma politikasını uygulamaya çalışmıştır. Yol Vergisi'ni o dönemki vergilerden ayıran nokta, nakdi olmaktan çok bedeni yükümlülük biçiminde ödenmiş olmasıdır (Aydın, 2020, s. 541-542). Yol Vergisi ile ilgili bir diğer nokta ise bu verginin uygulanmasında adem-i tahsis ilkesinin geçerli olmayışıdır. Zira Yol Vergisi'nden elde edilen gelir yalnızca yol, şose ve köprü yapımına ayrılmıştır (Giray, 2021, s. 250).

Yol Vergisi'nin sosyolojik etkileri

Yol Mükellefiyeti Kanunu'nun yürürlüğe konulmasından sonra Yol Vergisi, kırsal kesimden tahsis edilen en mühim vergi haline gelmiştir. Halk tarafından sürekli olarak şikayet edilen Aşar Vergisi kaldırıldıktan sonra Yol Vergisi tüm şikayetlerin odak noktası haline gelmiştir. Toplanacak vergi miktarının vilayetler tarafından saptanması, çoğu zaman halkın ödeme gücünün üzerinde bir vergi tutarıyla karşılaşmasına neden olmuş, Yol Vergisi'ni zamanında ödeyemeyen veya hiç ödemeyen mükelleflere hapis, haciz gibi müeyyideler uygulanmış ve böylece gelir seviyesi düşük olan halk, mallarını satmak durumunda kalmıştır (Özdemir, 2013, s. 219).

Yol Vergisi'nden en çok kırsal kesimde yaşayan düşük gelir grubundaki kişiler etkilenmiştir. Bu anlamda köylüler Yol Vergisi'ni ödemekte güçlük çekmiş ve esasında pek çok kişi ihdas edilen bu vergiyi ödeyememiştir. Vergisini ödeyemeyen kişiler yol inşaatlarında çalıştırılmışlar, köylerinden, evlerinden uzakta olumsuz koşullarda günlerce çalışmak durumunda kalmışlardır. Genel itibarıyla halk bu vergiye çok büyük tepki göstermiş ve Yol Vergisi'ne büyük bir öfke ve hiddet oluşmuştur. Tüm bunların bir tezahürü olarak Yol parasını veremeyen köylüler daha çok çocuk yapmaya başlamıştır. Bunun sebebi yukarıda bahsedildiği üzere altı çocuklu ailelerden yol parasının alınmamasıdır. Diğer yandan Güney (1990) o dönemde yaşananların vahametini şu şekilde bir örnekle ifade etmektedir: "... tahsildarlar, okur-yazar olmayanlara verdikleri makbuzlara eski tarihler atıp devamlı olarak yol parası istemişler hatta bir kadının tek horozunu dahi vergi borcuna karşılık haczetmişlerdir" (Güney, 1990, s. 59-60).

Yol Vergisi'nin toplumsal etkilerini anlayabilmek adına Özdemir (2013) tarafından Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden çıkartılan Antalya Türk Ocağı'nın 15 Haziran 1925 tarihli Başvekâlet'e gönderilen yazısı büyük önem taşımaktadır. Yol Vergisi'nin gelir düzeyi düşük olan halka etkisi bu yazıda şöyle ifade edilmektedir (Özdemir, 2013, s. 220): "...Antalya'nın Osmaniye mahallesinden Girit ve Kıbrıslı Mehmed istidaat-ı maliyesinin darlığı hasebiyle bedel-i mezkuru tediye edemeyeceğini beyan etmiş, fakat hakkında ittihaz kılınan hesabı (değer) kararının ruhuna ilka (bıraktığı) ettiği kahr bir infial ile henüz yedi yaşındaki sevgili evladını alenen mevki-i müzayedeye çıkarmış ve elli liraya satmak suretiyle on iki lirayı tasfiye etmiştir. Yine Antalya'nın Tuzcular Mahallesi'nde mukim İskenderelioğlu İsa kendisinden talep edilen tarik bedelini temin maksadıyla ailesiyle birlikte yattığı yatağı satmaya teşebbüs etmiş ve zevcesinin buna mani olmak istemesi üzerine aralarında zuhur iden münazaadan sonra şahitlerin nazarları altında bu yüzden talak (boşanma) vaki olmuştur. Keza Antalya ahalisinden Balıkçı Sami ailesine aid çamaşır leğenini satmak suretiyle bedel-i mezkuru tasfiye etmiş ise de zevcesiyle kavga etmiştir."

Görülmektedir ki; o dönemde Aşar Vergisi'nin kaldırılmasından sonra ihdas edilen Yol Vergisi, kırsal kesimin tutum ve davranışlarına doğrudan etki etmiştir. Köy halkı yürürlüğe konulan bu vergi ile yaşayış düzenini tümüyle değiştirmiş, kırsal kesimdeki aile yapısı farklılaşmış² ve halkın devlet ile bağının zedelenmesine neden olmuştur. Tüm bunlar yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin köy halkını koruma felsefesi ile bağdaşmamakta ve köy halkının olumsuz etkilendiğini göstermektedir.

Devletçi Politikalar

Devletçiliğe geçiş

1923 yılından 1930 yılına kadar yaşananlar, temel olarak iki ekonomik gayeyi ortaya koymuştur: "Ekonomik bağımsızlık" ve "hızlı bir kalkınma süreci". Belirtilen iki gayeden beklenen sonucu elde etmek, özel girişimin sürekli biçimde desteklenmesi ile mümkün değildir. Her açıdan dönemin teknolojisine uygun ve milli bir sanayi tesis edilememiş, milletin yaşadığı sorunlara çare bulunamamıştır. Diğer yandan 1923 yılı ve izleyen birkaç yıl içinde ulusal bağımsızlığa saygı göstermek koşuluyla müsaade edileceği söylenen yabancı sermaye de etkin bir duruş sergileyememiştir. Böylesine bir ortamda ekonomik bağımsızlık ve hızlı kalkınma gayesinin yabancı girişim eliyle sonuca ulaştırılamayacağı gerçeği ortaya çıkmıştır. Tüm bunların bir sonucu olarak Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar dahilinde devletçiliğe geçmesi mecburi bir hal almıştır (Eroğlu, 2007, s. 68).

Türkiye'nin devletçiliğe geçmesinde şüphesiz 1929 Buhranı'nın etkisi vardır. 1929 Buhranı'nın başlaması liberal ekonomi anlayışına olan güveni zedelemiş, devletin ekonomiye müdahalesi

² Aile yapısındaki farklılaşma iki şekilde açıklanabilir. Birincisi, Yol Vergisi'ni ödeyemeyen erkeklerin çalışmaya gönderilmesiyle aile düzeninin değişip, farklılaşmasıdır. İkincisi ise Yol Vergisi'nin bir nüfus politikası olarak gördüğü işlevdir. Zira Yol Vergisi'nin kaldırıldığı 1952 yılına kadar Yol Vergisi ödemek istemeyen/çalışmak istemeyen bireyler, daha çok çocuk yapma yolunu seçmiştir. İlk nüfus sayımının (1927), Yol Vergisi'nin yürürlüğe girdiği tarihten iki yıl sonrasına (1925) denk geldiği baz alındığında, ilk nüfus sayımında 13 milyon civarı çıkan nüfus, 1950'lerde 20 milyona ulaşmıştır (Detaylı bilgi için bkz: Başvekalet İstatistik Genel Müdürlüğü, 1935, s. 4; Can, 2022, s. 7). Elbette ki nüfus artışını yalnızca Yol Vergisi ile açıklamak mümkün değildir. Ancak aile yapısının farklılaşmasında Yol Vergisi'nin etkileri göz ardı edilemez niteliktedir.

resmi çevrelerde savunulur duruma gelmiştir (Sağlam, 1981, s. 74). 1929 Buhranı'ndan Türkiye ciddi şekilde etkilenmiş ancak hem ekonomik yapısı hem de henüz yeni Kurtuluş Savaşı vermiş olması sebebiyle birçok çevre ülkeden daha az etkilenmesine neden olmuştur. Türkiye, pek çok ülkeye göre krizden daha az etkilenmesine rağmen, 1929 Buhranı'nın beraberinde getirdiği küresel ve ulusal sorunların çözümü için düzenlemeler yapılmış, liberal ekonomi politikasından devletçiliğe geçilmiştir (Tekeli ve İlkin, 1977, s. 32). O dönemde devletçilik temel itibariyle; devletin özel teşebbüse karşı olarak değil, aksine özel teşebbüsten taraf ve özel teşebbüsü tamamlayıcı şekilde ekonomiye müdahalesi olarak yorumlanmıştır (Ölmezogulları, 1988, s. 57). Türkiye'nin devletçiliğe geçişinde 1929 Buhranı sebebiyle oluşan yüksek dış ticaret açıkları, Türk lirasının değerinin düşmesi, krizden en az etkilenmek için neredeyse tüm ülkelerin kapalı bir ekonomik yapıya bürünmeleri gibi faktörler etkili olmuştur (Yeşilay, 2005, s. 122).

Devletçilik politikalarının mali sosyoloji açısından ele alınması

1930'larla birlikte başlayan devletçilik politikaları hem ekonomik hem de toplumsal yapı üzerinde önemli etkilerde bulunmuştur. Bu anlamda devletçiliğe geçiş mali sosyoloji açısından ele alındığında, ilk olarak iş adamları ile devlet arasındaki ilişkiler ön plana çıkmaktadır. İş adamları-devlet ilişkisine bakıldığında iki noktanın oldukça önemli olduğu görülmektedir.

Birinci noktada dönemin iş adamları, devlet müdahalesiyle ekonomide istikrarın sağlanabileceği şeklinde bir düşünceye sahiplerdi. Ekonomik istikrarsızlık ile devlet müdahalesi arasında tercihte bulunmanın bir gereklilik olduğunu düşünen iş adamları, oylarını devlet müdahalesinden yana kullanmışlardır. 1930'lu yılların başlarında iş adamları genel itibariyle, devlet müdahalesinden değil, devletin ekonomide istikrarsızlığa sebebiyet veren müdahalelerinden şikayetçiydi. İkinci noktada, iş adamlarının siyasi olarak alınan kararların üzerindeki tesiri ön plana çıkmaktadır. Bu dönem içerisinde iş adamları piyasa harici politikaları onaylamış ve buna benzer çeşitli politikalarda da iş adamları bizzat hükümete tavsiye vermişlerdir. Örneğin, iş adamları hükümete iç talep daraldığı için devlet memurlarının yerli malı kullanmalarını mecburi kılan birtakım tedbirlerin hayata geçirilmesini tavsiye etmiştir. Daha sonra hayata geçirilmesi önerilen bu fikrin enflasyona sebep olacağı düşünülmüş ve bunu önlemek adına fiyat denetimlerinin artırılması gerektiği özel sektör tarafından dile getirilmiştir. Görüldüğü üzere, oldukça ilginç bir şekilde, 1930'lu yıllarda iş adamlarının fiyat denetimlerini desteklemesi o dönem uygulamalarının "*en devletçi yanı*" olarak ifade edilmektedir (Mıynat ve Kahrıman, 2012, s. 125).

Bu dönemde sanayileşme gayretleri ön plana çıkmış olsa da devletçiliğe geçiş sürecinde köy halkı ve işçilerin yaşadıkları sorunlar üzerine düşünülmemiştir ve bu kesimin refahını arttıracak veya sorunlarını düzelterek bir düzenleme yapılmamıştır. Bu süreç içerisinde şehirde istihdam edilen kişiler için çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilirken, kırsal kesim bu düzenlemelerden mahrum kalmıştır. Ayrıca üretim şeklinin tarıma dayandığı ülkede, savaşın beraberinde getirmiş olduğu etkilerden kurtulma ve Cumhuriyet ilkelerinin halk tarafından özümsemesi için sarf edilen çaba, köy halkının bu dönemde vergi ödeme ve askere gitme arasında bir nevi sıkışıp kalmasına neden olmuştur (Ergun, 2016, s. 152).

Bu dönemde diğer bir husus sermaye birikiminin sağlanamaması ile ilgilidir. Devletçiliğe geçiş sonrasında sermaye birikiminin sağlanması gayesi ön plana çıkmış ancak bu süreçte beklenen sermaye birikimi sağlanamamıştır. Sermaye birikiminin sağlanamamasının başında vergilerin sürekli olarak artışı gelmektedir. Bununla birlikte bu durum, geçmişte eşi benzeri olmayan güçlü ve kalabalık bir köylü kesimi oluşmasına neden olmuştur. Diğer yandan azınlıkların göçü ile birlikte onlardan kalan çiftlik ve zanaatkar mülkleri, bürokratlar aracılığıyla zengin kesime ve ticaret erbabına aktarılmıştır. Bu dönemdeki toplumsal dinamikler, zengin kesim ve ticaret erbabının, riskli sanayiye yönelmek yerine daha risksiz ticaret alanlarına kaymasına sebebiyet vermiştir. Ticaretin sanayiye tercih edilmesi, bir yandan da bürokratlar ile girişimci zümresi arasındaki sınıfsal ayrışmaların önünü açmıştır. Bu sınıfsal ayrışmaların önüne geçmeyi planlayan zengin kesim ve ticaret erbabı, bireysel çıkarlarını göz önünde tutarak devlet ile iş birliği yapmış, kendi çıkarlarına uygun olmadığı konularda da devlet ile çatışma içerisine girerek var olma

mücadelesini devam ettirme çabasını sürdürmüştür. İlaveten, çoğunlukla zengin kesim ve ticaret erbaplarının çıkarlarını gözetmeye çalışan devlet, gün geçtikçe bu gruplara çeşitli imtiyazlar vererek siyasi gücünü muhafaza etmeye çalışmıştır (Güzel, 2014, s. 851).

Genel itibarıyla 1923-1938 dönemini kapsayan mali olaylar ve bu olayların topluma olan etkileri yukarıda belirtildiği gibi olmuştur. Bu dönem, yeni bir rejime geçişi ifade etmekle birlikte, Cumhuriyet'in ilk yıllarını kapsamaması ve politika yapıcıların devletin iktisat politikalarını henüz yeni oluşturmaya başlaması nedeniyle halka etkileri oldukça fazla olmuş ve toplumun tutum ve davranışlarını ciddi şekilde değiştirmiştir. 1923'ten 1938'e kadar olan on beş yıllık dönemin ardından çalışmanın bu kısmında, oldukça tartışmalı mali olayların gerçekleştiği 1938-1950 dönemi ele alınacaktır.

1938-1950 Dönemi Mali Olayların Sosyolojik Etkileri

Atatürk'ün vefatından Demokrat Parti'nin iktidara geldiği yıla kadar olan dönemde toplumsal yapıyı değiştiren pek çok mali olay bulunmaktadır. Milli Korunma Kanunu ile başlayan olaylar silsilesi, çok tartışılan Varlık vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi'nin yürürlüğe girmesiyle devam etmiş ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile son bulmuştur.

Milli Korunma Kanunu

Milli Korunma Kanunu, II. Dünya Savaşı döneminde oluşan fiyat artışları, karaborsa sorunları ve piyasalarda oluşan mal darlığının önüne geçmek, sosyal adaletsizlerle mücadele etmek, ekonomideki olumsuzlukları denetim altına almak ve savunma harcamalarına fon sağlayabilmek için olağanüstü tedbirlerin alınması maksadıyla çıkarılmış bir kanundur (Yavuz, 2015, s. 165). Türkiye'de Millî Korunma Kanunu ilk kez 18 Ocak 1940 tarihinde, Başbakan Refik Saydam döneminde II. Dünya Savaşı devam ederken yürürlüğe girmiş ve 26 Ocak 1940 itibarıyla kanun haline gelmiştir. Bu kanun, devletin bir savaşa girmesi veya Türkiye'nin de dahil olduğu yabancı devletler arasında savaş çıkması halinde, Bakanlar Kurulu'na "*devletin bünyesini iktisat ve millî müdafaa bakımından takviye etmek amacıyla*" sınırsız olarak da nitelendirilebilecek hakları içermiştir (Albayrak, 2005, s. 220).

Milli Korunma Kanunu kapsamında yukarıda ifade edilen "*sınırsız olarak da nitelendirilebilecek haklar*" konusu dikkat çekicidir. Milli Korunma Kanunu'nun *İktisadi Hükümler* başlığı altında düzenlenen 37³, 38⁴, 39⁵, 40⁶ ve 41⁷, 42⁸. maddeleri hükümete verilen sınırsız yetkileri ortaya koymakla birlikte, toplumsal yaşamdaki farklılaşmanın anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Bu maddeler incelendiğinde Milli Korunma Kanunu'nun genel itibarıyla; çiftçilik yapan halka yüklenen mükellefiyetlerde adaletin sağlanamadığını ve yükümlülüklerin çoğunlukla az toprağa sahip olan düşük gelirli çiftçinin üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir (T. Akman ve S. Akman, 2011, s. 76-77). Bu açıdan bakıldığında Milli Korunma Kanunu'nun temelde en çok köylü ve işçi kesimini olumsuz şekilde etkilediği ortaya çıkmaktadır. Milli Korunma Kanunu'nun uygulanmasıyla birlikte hem köylüler hem de işçiler oldukça düşük ücretlerle çalıştırılmış,

³ **Md.37'ye göre;** "hükümet, ziraatte çalışabilir her vatandaş, kendi ziraat işi yüzüstü kalmamak şartıyla, mıntaka münasebetlerini, iklim ve sıhhat şartlarını nazara alarak gerek Devlete ve gerek şahıslara ait ziraat işletmelerinde ihtiyaca göre, bir buçuk ayı geçmemek ve mahalli örf ve rayice göre ücret verilmek üzere zirai iş mükellefiyetine tabi tutabilir, kadınlar ancak kendi köy ve kasaba ve şehir sınırları içinde çalıştırılabilir."

⁴ **Md. 38'e göre;** "hükümet, lüzum gördüğü mıntakalarda yapılacak zeriyaatın ne'vini, çeşidini ve bunların nispetini tayin, herhangi bir mahsulün ekimini men, ziraatın ve hayvan yetiştirmenin usul ve istikametlerini tesbit edebilir. Hükümet, büyük ve küçük baş hayvanların şahsi ihtiyaç haricinde alım ve satımını, herhangi bir suretle başkasına devrini, naklini ve kesimini tanzim, tahdit ve menetmeğe ve bunlara 14'üncü madde hükümleri dairesinde el koymağa salahiyetlidir."

⁵ **Md. 39'a göre;** "hükümet, sahipleri tarafından işletilmeyen araziye tayin edeceği münasip bir bedel mukabilinde işletebilir."

⁶ **Md. 40'a göre;** "hükümet, ziraate elverişli 8 hektar ve daha ziyade arazi sahibi olan her şahsı bu arazinin yarısına kadar hububat ekmeğe veya ektirmeğe mecbur tutabilir. Bu mecburiyet, arazi sahibinin malik olduğu çift hayvanı miktarına ve her çift hayvan için dört hektar esasına göre hesap edilir. Her traktör hal ve vaziyetine göre 15 - 30 çift mukabili addedilir."

⁷ **Md. 41'e göre;** "ekilen her dört hektar arazi için bir çift öküz Milli Müdafaa mükellefiyetinden istisna edilir."

⁸ **Md. 42'ye göre;** "hükümet, her türlü ziraat aletlerini, makinalarını, vasıtalarını ve malzemelerini, zirai ilaçları ve tohumları ve damızlık hayvanları lüzumuna göre satabilir, parasız, ariyet veya ödünç veya bir kira mukabilinde olarak ihtiyacı olanlara tevzi edebilir ve çiftçiyeye ödünç para verebilir."

çalışma zorunluluğu altında ezilmiş, yoğun zorunlu çalışmalar beraberinde iş kazalarını da getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti tarihine geçen bu iş kazalarının yarısından fazlası Milli Korunma Kanunu çerçevesindeki yükümlülük uygulamasının zalimane bir şekilde tezahür ettiği Zonguldak kömür havzasında yaşanmıştır (Karabacak, 2018, s. 18).

Millî Korunma Kanununun uygulanması ile ilgili toplumu etkileyen bir diğer husus da memurlarla ilgilidir. Kanunu uygulamakla yükümlü memurların ahlaki olmayan keyfi davranışları toplum içinde ciddi bir tepkiye sebep olmuştur. Hatta elinde bulunan ürününü tezgaha koymayı unutan bir esnaf hapis cezası ile cezalandırılmış, buna karşın ekmek karnelerinde sahtecilik yapan ve devleti kayba uğratan bireyler bu dönemde cezasız kalabilmiştir (Aydın, 2019, s. 426).

Kanunla birlikte getirilen bir başka uygulama da çiftçilerin geçimlik ve tohumluk olarak ayırdıklarının haricindeki hububatı oldukça ucuza Toprak Mahsulleri Ofisi'ne satmak mecburiyetinde bırakılmasıdır. Bu uygulama, küçük üreticileri çoğunlukla mağdur etmişken, büyük çiftçiler kaçırdıkları mahsullerle gelirlerini arttırma imkanına sahip olmuştur. Netice itibariyle, Milli Korunma Kanunu ile yapılan düzenlemeler iyi niyetli olarak planlansa da uygulamalar büyük sermayeyi kayıran, küçük üretici kesimini ise olumsuz yönde etkileyen bir yapıya bürünmüştür (Öztürk, 2013, s. 143).

Sonuç olarak II. Dünya Savaşı sebebiyle çıkarılan ve savaşın ekonomiye olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla yürürlüğe konulan Milli Korunma Kanunu toplumsal etkileri itibariyle pek çok sonuç ortaya çıkartmıştır. Kanun yirmi sene yürürlükte kalmış, 1960 senesinde yürürlükten kaldırılmıştır. Temelde Milli Korunma Kanunu bir vergi politikası işlevi görmemiş, özellikle savaş döneminin beraberinde getirdiği negatif etkilerin asgari düzeye düşürülmesi gayesini gütmüştür. Fakat Milli Korunma Kanunu'nun uygulanması aşamasında toplumun pek çok kesimi olumsuz yönde etkilenmiş, sosyoekonomik açıdan sonuçları oldukça kötü olmuştur (Erul ve Buz, 2019, s. 396). Zira kanunun uygulanması ile savaşın yükü toplumun büyük kesimine sirayet etmiş, yukarıda bahsi geçen uygulamalarda yapılan yanlışlar sonucunda halkın içinde 'savaş zenginleri' oluşmuştur. Buna karşın küçük çiftçiler, memurlar ve işçiler başta olmak üzere halkın büyük çoğunluğu ortaya çıkan sorunlarla baş etmek durumunda kalmıştır (Özbil, 2015, s. 371). Tüm bunlar, Millî Korunma Kanunu hükümlerinin uygulanmasında toplumsal adaletin hiçe sayıldığı ve halkı derinden yaralayan bir anlayışın hüküm sürdüğünü göstermektedir.

Varlık Vergisi

Varlık Vergisi mükellefiyeti ve gelişimi

1923-1950 dönemine ilişkin kuşkusuz en çok tartışılan konu, Varlık Vergisi'dir. Varlık Vergisi, 4305 sayılı kanunda; "*Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalâde kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere (Varlık Vergisi) adıyla bir mükellefiyet tesis edilmiştir.*" şeklinde belirtilerek yürürlüğe girmiştir. 12 Kasım 1942 tarihi itibariyle uygulamaya başlanan Varlık Vergisi'nin temel gerekçesi savaş kazançlarının vergilendirilmesidir (Akalin, 2010, s. 249). Ancak literatürde Varlık Vergisi ile amaçlanan diğer konular şu şekilde ifade edilmektedir (Yalçın, 2012, s. 315):

- II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini erteleyebilmek,
- Enflasyonu düşürmek,
- Bütçenin oldukça üstünde olan piyasadaki paranın 500 milyon lirasını çekerek ekonomiyi dengelemek ve bu suretle tacirler, büyük çiftçiler ve gayrimenkul sahiplerinden tek seferlik vergi tahsil etmek.

Varlık Vergisi Kanunu incelendiğinde mükellefiyet konusunda Gayrimüslim/Müslüman biçiminde bir ayırım yapılmadığı görülmektedir. Ancak kanunun uygulamasında Varlık Vergisi mükellefleri "Müslüman Grubu (M)" ve "Gayrimüslim Grubu (G)" olarak tasnif edilmiştir. Bu tasnif sonrasında M ve G gruplarına, azınlıklardan Müslüman olmuşlar "Dönme (D)" ve farklı uyrukta olanlar "Ecnebi (E)" eklemesi yapılmış ve M ve G gruplarına D ve E grupları dahil edilmiştir.

Kanunla ilgili başka bir husus da mükelleflerinin itfa edeceği vergi tutarının veya oranının kanunda yer almamasıdır (Mıynat ve Kahrıman, 2012, s. 126-127). Bu durum "Varlık Vergisi Hakkında Kanunu"nun 7. maddesinde⁹ "Verginin Tarhı" başlığında belirtilmiştir. 7. maddede mükelleflerin nasıl ve kim tarafından belirleneceği ortaya konmuş, vergi tutar ve/veya oranının nasıl belirleneceği kişi ve kurumların takdirine bırakılmıştır. Bu açıdan bakıldığında toplumsal olarak eşitsiz muamelelerin ortaya çıktığı açıktır.

Varlık Vergisi'nin sosyolojik etkileri

Varlık Vergisi, pek çok farklı kesimi etkilemiş ve adaletsiz bir toplumsal yapı ortaya çıkartmıştır. Nitekim Varlık Vergisi, gayrimüslim vatandaşların malvarlıklarında ciddi derece erime meydana getirmiştir. Vergi sebebiyle Müslüman olmayan sanayi ve ticaret burjuvazisi malvarlıklarının bir bölümünü zorunlu olarak devlete bırakmış, bir bölümünü de Türk-Müslüman burjuvazisine devretmiştir. Netice itibarıyla bir kesim servetini ciddi ölçüde yitirirken, başka bir kesim de bu servetlerin maliki durumuna gelmiştir (Ay, 2017, s. 145). Türk-Müslüman burjuvazisi, zengin Ermeni, Yahudi, Rum vatandaşların adeta bir telaşla satışa koydukları fabrikaları, gayrimenkulleri cüzi paralarla satın almışlardır. Yaşanan tüm bu olaylar, İstanbul başta olmak üzere ülkede hem ticaret hem de sanayinin dini ve etnik olarak değişimine sebebiyet vermiştir (Kızılkaya, 2016, s. 93).

Varlık Vergisi ile değişen toplumsal yapı ve temelde verginin uygulanmasında azınlıkların etkilenmesi, sosyolojik anlamda önemli sonuçlara yol açmıştır. Vergiyi ödemekte güçlük çeken iş adamları yukarıda da belirtildiği üzere mallarını ve işlerini elden çıkarmak durumunda bırakılmışlardır. G (Gayrimüslim) grubu işletme ortakların çoğunluğu Varlık Vergisi yüzünden ortaklıklarından olmuşlar, E (Ecnebi) ve M (Müslüman) ortaklar, G grubu işletmelerini ya da bu işletme hisselerini satın almışlardır. Örneğin; İzmir'de dış ticaret işletmelerin yarısı yabancılar tarafından satın alınmıştır. Bu durum uzun vadede Varlık Vergisi'nin iş yaşamındaki dengelerin değişmesine ve güvensizlik ortamının doğmasına neden olmuştur. Uygulanan verginin ardından Musevi ve Hristiyan iş insanları yatırım yapıp yapmama kararı arasında kalmışlar ve bu sebeple pek çok iş insanı Türkiye'yi terk etmek durumunda kalmıştır. Böylesine bir ortamda Türkiye ekonomisi oldukça kötü etkilenmiş, ekonomik kalkınma hedefleri zayıflamış, özel sektörün gelişim süreci sekteye uğramıştır (Coşar, 2003, s. 16).

Tablo 2. Varlık Vergisi Döneminde Gayrimenkulleri Alan Grupların Dağılımı (1942) (İstanbul)

	Satın Alınan Gayrimenkullerin Toplam Değeri (TL)	Toplam Alımlara Oranı (%)	Satın Alınan Gayrimenkul Sayısı	Gayrimenkul Ortalama Değeri (TL)
Müslüman Türkler	7.434.593	67,1	450	16.521
Müslüman Türklerin Şirketleri	65.500	0,6	2	32.750
Ara Toplam		67,7		
KİT'ler Milli Bankalar ve Milli Sigorta Şirketleri	1.693.584	15,3	23	73.634
İstanbul Belediyesi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü	1.624.530	14,7	11	147.684
Ara Toplam		30		
Ermeniler	109.867	1	24	4.577
Rumlar	82.900	0,7	20	4.145
Yahudiler ve Diğer Gayrimüslimler	66.975	0,6	13	5.151
Toplam	11.077.949	100	543	20.401

(Kaynak: Aktar, 2002: 204'ten aktaran Kovancılar & Kayalidere, 2012: 149)

⁹ Md. 7'ye göre; "... servet ve kazanç sahiplerinin mükellefiyet derecelerini tesbit etmek üzere her vilâyet ve kaza merkezinde mahallin en büyük mülkiye memurunun reisliği altında en büyük malmemurundan ve ticaret odalarıyla belediyelerce kendi azaları arasından seçilecek ikişer azadan müteşekkil bir ve icabına göre mütaaddit komisyon kurulur. Ticaret odası bulunmayan yerlerde, bu odanın seçeceği azalar yerine belediyece, hariçten ticaret ve ziraatten anbvânlar arasından iki âza seçilir..."

Varlık Vergisi'nin uygulandığı dönemde azınlıkların pek çoğunun **Tablo 2'**de de görüleceği üzeri iş yaşamları bitmiş ve azınlıklar resmen piyasadan çekilmiştir. Ancak şu noktaya da değinmek gerekir ki; Türk-Müslümanlar, azınlıklardan boşalan piyasalara tam anlamıyla hakim olamamıştır. Zengin kesim ile girişimci kesim arasında büyük farklılıkların olması sebebiyle Türk-Müslüman unsurların piyasada hakimiyet kurması 1970'li yılları bulmuştur. Buradan hareketle, tek parti döneminin yöneticileri, Müslüman olmayan tacirleri piyasadan uzaklaştırdıklarında onların yerini Türk-Müslüman kesiminin alacağı düşüncesi ile hareket etmişler fakat bunu gerçekleştirememişlerdir. Hükümet, bu anlamda kendi çıkarları ile ortak hareket eden ve ülkeyi idare eden asker, bürokrat ve aydın kesimine "*göbekten bağlı*" yepyeni bir iş adamı profili ortaya çıkarmıştır (Aktar, 2016).

İş adamlarını başka bir açıdan ele almak gerekirse, Varlık Vergisi hem küçük hem de büyük iş insanlarının üzerlerinde iktisadi olarak bir baskı hissetmesine neden olmuştur. Malvarlıklarını elden çıkarmalarına rağmen vergi borcunun altından kalkamayan kişiler, Doğu Anadolu'da kamplara gönderilmiş ve kamplarda can kayıpları, ağır hastalıklar yaşanmıştır (Mıynat ve Kahrıman, 2012, s. 127-128). Bu kapsamda "Varlık Vergisi Hakkında Kanun"un 12. maddesi¹⁰ Türkiye tarihine geçecek cinstendir. Zira 12. madde, hükümetin cebir esasına dayanan bir anlayışla mükelleflerin hayatını temelden değiştiren bir niteliğe sahiptir. Bu madde ile Varlık Vergisi mükelleflerine verginin itfası için on beş günlük süre verilmekte, bu süre içerisinde ödenemeyen vergilerin tahsilinin haciz ve belirlenen yerlerde çalışma şeklinde gerçekleştirileceği belirtilmektedir. Varlık Vergisi Kanunu'nun sebebiyet verdiği trajik olaylar silsilesi de tam olarak burada başlamaktadır.

12. maddede belirtilen süre 20 Ocak 1943 gecesi bitmiştir. Bu kanuna binaen vergi borcunu itfa edemeyen kişilerin malvarlıklarına devlet tarafından el konulmuş veya mükelleflerin vergi borçlarını ödemesi için çalışma noktalarına gönderilmişlerdir. Gönderilen çalışma noktalarından belki de en önemlisi Aşkale olmuştur (Karabulut, 2005, s. 329). 1229 gayrimüslim mükellefin toplama alanlarına sevk edilmesiyle başlayan süreçte 21 kişi Aşkale'deki çalışma alanlarında hayatını kaybetmiştir (Yoruldu, 2020, s. 2309).

Varlık Vergisi'nin oldukça kötü bir tezahürü olarak Aşkale olayı, esasında sosyoekonomik etkileri bağlamında incelenmesi gereken bir olaydır. Zira Aşkale'ye çalışmak için giden kişilerin o bölgeye iktisadi anlamda bir canlılık kazandırdığı görülmektedir. Varlık Vergisi mükellefleri, izinli oldukları günlerde bölgenin pazarlarından alışveriş yapmışlar, böylece Aşkale'de ekonomik hareketliliğin sağlanmasında önemli rol oynamışlardır. Diğer yandan Aşkale'de yaşayan vatandaşlar, çalışma kampına getirilen mükelleflere herhangi bir ayrımcılık yapmamış, özellikle kendi dinlerinden olmayanları hoş karşılamışlardır. O dönemdeki tanıkların "*Onlar da bizim gibiydiler*" şeklinde yaptıkları açıklamalar bu durumu kanıtlar niteliktedir. Öyle ki, Aşkale'ye getirilen mükelleflere uygulanan fiyatlar ile yerel halka uygulanan fiyatlar arasında da hiçbir ayrımcılık gözlemlenmemiştir (Şanver ve Tuncay, 2017, s. 208).

Sonuç olarak, Varlık Vergisi'nin mükelleflerin toplumsal yaşamını etkilediği ve verginin uygulanması sonrasında özellikle azınlıkların göç etme kararını etkilediği açıktır. Nitekim 1945 yılında Yahudi, Ortodoks, Protestan ve diğer pek çok dine tabi nüfusta düşüşlerin yaşanması,

¹⁰ **Md. 12'ye göre;** "Mükellefler vergilerini, talik tarihinden itibaren on beş gün içinde malsandığma yatırmağa mecburdurlar. On beş günlük müddetin geçmesini beklemeden mahallin en büyük malmemuru, lüzum gördüğü mükelleflerin menkul ve gayrimenkul mallarıyla alacak, hak ve menfaatlerinin ihtiyaten haczine karar verebilir. On beş günlük müddet içinde yatırılmıyan vergilerin Tahsili emval kanununa tevfikân tahsiline tevessül edilmekle beraber vergi miktarına müddetin dolmasından itibaren birinci hafta için yüzde bir ve ikinci hafta için yüzde iki zammolunur. Talik tarihinden itibaren bir ay zarfında borçlarını ödemiyen mükellefler borçlarını tamamen ödeyinceye kadar memleketin herhangi bir yerinde bedenî kabiliyetlerine göre askerî mahiyeti haiz olmiyan umumî hizmetlerde veya belediye hizmetlerinde çalıştırılırlar. Ancak üçüncü maddenin son fıkrasında yazılı olanlardan ikinci maddedeki mükellefiyete tabi bulunanlarla kadınların ve elli beş yaşını mütecaviz erkeklerin borçları hakkında Tahsili emval kanunu tatbik edilmekle beraber bunlar çalışma mükellefiyetine tabi tutulmıyabilirler. Bu fıkra hükmüne göre çalıştırılanlara verilecek ücretin yarısı borçlarına mahsup olunur. Çalışma mecburiyetinin tatbik tarzı Hükümetçe hazırlanacak bir talimatname ile tâyin olunur. Birinci fıkrada yazılı on beş günlük müddet içinde vergilerini vermıyen mükellefler, aynı müddet zarfında vergileri miktarmca Hazine bono ve tahvilâtı veya banka teminat mektubu tevdi ettikleri takdirde bu mükellefler hakkında Tahsili emval kanununun ve çalışma mecburiyetinin tatbiki bir ay müddetle geri bırakılabilir."

nüfusu 309.140'ı bulan gayrimüslim sayısının 292.373'e düşmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir (Tuncer, 2015, s. 208). Mali sosyoloji temelinde Varlık Vergisi'nin toplumda olumsuz etkiler yarattığı, Müslüman ve Müslüman olmayanlar arasındaki toplumsal ilişkilere zarar verdiği, bireyler arasında sınıfsal ayrılmaya neden olduğu, bireylerin iş hayatlarını tümüyle etkileyip haksız rekabete sebebiyet vererek yaşam standartları üzerinde ciddi değişimleri beraberinde getirdiği ortaya çıkmaktadır.

Toprak Mahsulleri Vergisi

Toprak Mahsulleri Vergisi'nin temelleri

Türkiye'de 1940'lı yıllarda toplumu önemli şekilde etkileyen mali olaylardan biri de Toprak Mahsulleri Vergisi'nin yürürlüğe konmasıdır. Toprak Mahsulleri Vergisi, II. Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği kamu açıklarını kapatmak ve köy halkına vergi ihdas ederek Varlık Vergisi'ne karşı olan tepkileri azaltmak amacıyla 1942 yılında uygulanmaya başlamıştır. Toprak Mahsulleri Vergisi, Aşar Vergisi'nin kaldırılmasından sonra tarıma yönelik ilk büyük dolaysız vergi olması itibarıyla önem arz etmektedir (Çomaklı vd., 2012, s. 64). Toprak Mahsulleri Vergisi ile Osmanlı döneminin aşar uygulaması geri getirilmiştir (Pamuk, 2020, s. 207).

Toprak Mahsulleri Vergisi'nin temel gayesi, II. Dünya Savaşı sebebiyle hızla artan kamu harcamalarına gelir temin edebilmektir. Toprak Mahsulleri Vergisi'nin yürürlüğe konulduğu tarih, büyük şehirlerde gideren artış gösteren gıda problemini, karaborsa meselesini, sosyal sorunları ve yoksulluğu azaltmak gibi hedeflerle gündeme gelen sosyal yardım kampanyalarının başladığı 1943 senesine denk gelmektedir. Başka bir deyişle Toprak Mahsulleri Vergisi, yalnızca devletin idari ve askeri harcamalarını finanse edebilmek için değil aynı zamanda 1943 senesinde ortaya çıkan sosyal yardım kampanyası için bir fon kaynağı olarak düşünülmüştür. Bu durumun altında yatan temel sebep oldukça önemlidir. Devlet, Toprak Mahsulleri Vergisi'nden elde ettiği geliri sosyal yardım kampanyasında kaynak olarak kullanma amacı güderek halkın devlete karşı olan memnuniyetsizliğini ortadan kaldırmayı planlamıştır (Metinsoy, 2012, s. 96). Ancak planlananın aksine Toprak Mahsulleri Vergisi, özellikle küçük ve yoksul köylü üzerinde oldukça ağır bir yük oluşturmuş ve köy halkı çok ciddi bir tepki göstermiştir (Çomaklı vd., 2012, s. 64).

Toprak Mahsulleri Vergisi'nin sosyolojik etkileri

Toprak Mahsulleri Vergisi'nin toplumsal yapıyı etkilemesinin altında yatan unsurlardan ilki, verginin tahsili aşamasında vergi tahmininde yapılan yanlışlıklardır. Köy halkı, hububat henüz ekinde iken tespitinin tahmini olarak yapılması sonucunda ödemesi gerekenden fazla vergi ödeme durumu ile karşılaşmıştır. Tahmin usulünün beraberinde getirdiği hatalar sebebiyle köy halkının ödemesi gereken vergi oranı %20'leri bulmuştur (Ertan, 2018, s. 245-246). Böylesine bir durumda köy halkı, vergilerini ödeyebilmek adına tarlalarını, öküzlerini satmak zorunda kalmış, yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak için buğdaylar henüz olgunlaşmadan başaklarını pişirip yemek zorunda kalmışlardır. Toprak Mahsulleri Vergisi'nin uygulanması sırasında büyük-küçük çiftçi ayrımı dikkate alınmadığı için verginin ağırlığını en çok hisseden kesim ancak geçimlik üretim yapabilen küçük köylü olmuştur (Güzel, 1990, s. 82).

Köy halkının etkilendiği bir başka konu devlet görevlilerinin davranışları ile ilgili olmuştur. Bazı muhtarlar görevlerini kötüye kullanmak suretiyle vergi mükellefleri arasında ayrımcılık yapmıştır. Özellikle büyük toprak malikleri ile yakınlık kuran bazı muhtarlar, verginin tahsili aşamasında yolsuzluk yapmışlar, böylece küçük çiftçilerin üretimlerini olumsuz yönde etkilemişlerdir. Çoğu zaman küçük çiftçi, muhtardan daha fazla vergi ödemek durumunda kalmıştır. Nitekim köy muhtarlarının bu davranışları, köy halkının tepki göstermesine sebep olmuş, haksız olarak nitelendirdikleri vergi oranlarına karşı direnişte bulunmuşlardır. Bunun bir sonucu olarak üzücüdür ki, yerel idareciler bazen keyfi vergiler salmışlar, jandarmalar köylülerin evlerine ve samanlıklarına baskınlar yaparak mahsullere el koymuşlar, kimi zaman köy halkının karşı koyması sebebiyle tutuklamalar gerçekleştirmişlerdir. Tüm bunların neticesinde devlet

görevlileri ile köylüler arasındaki güven ilişkisi zedelenmiş ve devlete karşı büyük bir memnuniyetsizlik baş göstermiştir (Metinsoy, 2012, s. 110-111).

“Yeşil Ekin Vergisi” olarak da bilinen Toprak Mahsulleri Vergisi (Özer, 2011, s. 229) ile ilgili olarak şunu da belirtmek gerekir ki; 1943 yılında Türkiye’de tahmini olarak iki buçuk milyon çiftçi ailesi olduğu ve Türkiye’nin toplam zirai gelirinin iki trilyon liradan fazla olduğu düşünüldüğünde, bir çiftçi ailesinin ortalama 1.000 liralık bir gelir sağlaması normal olarak karşılanmaktadır. Ancak o dönemdeki yaşamın pahalılığı da hesaba katıldığında ortalama 1.000 lira gelir elde edebilen bir çiftçi ailesinin Toprak Mahsulleri Vergisi’ni ödeyebilme olanağının oldukça zor olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Aydın, 2017, s. 10).

Toprak Mahsulleri Vergisi’nin sosyolojik sonuçlarını daha iyi anlayabilmek için, Berkes (1943)’in “Köyde Yaşayış” isimli çalışmasını incelemekte fayda vardır. Berkes, bu eserinde köy halkının durumuna değinmiştir. Bu çalışmaya göre o dönemde; köylünün ekmeğin maliyetini düşürmek maksadıyla buğday yerine arpadan yaptığı (Ertan, 2018: 247), çoğu köylünün bir parça un ile gününü geçirdiği, köylülerin oldukça zor durumda olduğu, memurların vergi tahsilinde son derece adaletsiz davrandığı, borçlarının iyiden iyiye arttığı, köy halkının elinde yiyecek dahi kalmadığı, köy halkının elde ettiği mahsulün bir kısmını hükümete verme mecburiyetinde olduğu ve buna rağmen belirlenen miktarın bir önceki seneki mahsule göre hesaplanması dolayısıyla önceki senede elde ettiği mahsulü bu sene elde edememesinden ötürü ekin borcunun altından kalkamadığı ortaya çıkmaktadır (Berkes, 1943, s. 190-192). Bu döneme dair başka bir örnek Aytekin (1943)’in “Köyde Geçim” isimli yazısında mecliste bir köylüden birebir dinlediği meselelerdir. Aytekin’in bahsettiği köylünün sarf etmiş olduğu sözler, Toprak Mahsulleri Vergisi sonrasında köy halkının yaşadığı buhranı özetler niteliktedir (Aytekin, 1943, s. 355): “Ah birader! Köyde zengin olan kim? Şunu bana bir gösterin! En birincisi ben, 100 kile buğday sattığım halde gine de eksikim, gediğim kapanmadı. Geçen bir çift celebim devrildi, öldü, yenisini almak için tam 800 lirayı birden saydım. Parasızlıktan imanım ağılıyor, bak, ayağıma bir giyim gön alamıyorum.”

Toprak Mahsulleri Vergisi’nin yürürlüğe konulduğu yıllarda uygulanan politikaların özellikle köy halkına yüklemiş olduğu mükellefiyetler/külfetler oldukça kötü etkiler bırakmıştır. Çoğunlukla hububat ziraatı ile uğraşan köy halkı, ilk olarak Milli Korunma Kanunu çerçevesinde maruz kaldığı “devletçe el koyma yöntemi”, ardından Aşar Vergisi’nin geri dönüşü olarak nitelendirilen Toprak Mahsulleri Vergisi sebebiyle oldukça ağır bir vergi yükü altında ezilmiştir. (Haydanlı, 2015, s. 134-135). Nitekim savaş yılları süresince uygulanan ekonomi politikaları içerisinde siyasi anlamda en çok tepki çeken uygulamalardan biri Toprak Mahsulleri Vergisi olmuştur. Devletin Toprak Mahsulleri Vergisi’nin yürürlüğe koymasında temel olarak büyük üreticiyi vergilendirme amacından saparak küçük üreticiyi ağır vergi yükü altına sokması büyük bir tepkiye sebebiyet vermiş, 1940’lı yılların başından itibaren devletin içerisinde bulunduğu olumsuz koşullardan en çok gelir düzeyi düşük ve dahi temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olan köy halkı etkilenmiş, bu durum halkın hükümete karşı büyük bir kırgınlık yaşamasına ve tepki göstermesine neden olmuştur (Yavan, 2011, s. 77).

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

Türkiye’de çiftçiyi topraksız bırakmamak amacıyla çıkarılan “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, toplumsal dengelerin değişmesi adına büyük önem taşımaktadır. Ülkede 20. yüzyılın sonlarına kadar Türkiye’deki en büyük sosyal grup köylülerdir. Nitekim Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun yürürlüğe konulduğu 1945 senesinde köyde yaşayan nüfus, toplam nüfusun %83’ünü oluşturmakta, nüfusa oranla yüzölçümünün büyüklüğü dikkat çekmekte ve kişi başına düşen ekilebilir toprağın da az olduğu görülmektedir. Diğer yandan, Orta Anadolu’da toprağın verimsiz olması ve bu sebeple üç sene boyunca art arda nadasa bırakılması gerekliliği dikkat çeken diğer unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır. Bahsi geçen bu unsurlar genel itibarıyla Toprak Kanunu’na karşı çıkanlarca sürekli olarak dile getirilmiştir. Kanuna karşı çıkanlar, çiftçinin makineleşmeye ihtiyaç duyduğunu, toprağı bölmenin, verimsizliği beraberinde getireceğini savunmuşlardır (Turan, 2020).

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile ilgili ilk görüşmeler, Tarım Bakanı Hatipoğlu'nun söz konusu kanunun kapsamı, hedefi ve nedenlerini belirten konuşmasıyla başlamıştır. Hatipoğlu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile köylünün kalkınmasının amaçlandığını, toprağı yetersiz durumda olan veya toprak sahibi olmayan köy halkını toprak sahibi yapmayı planlandığını belirtmiştir. Nitekim Hatipoğlu; *"Bir defa bu gerçeğe dayanarak memleketimizde çiftçiliği sanat edinmiş, hayatını ondan kazanma yolunu nesiller boyunca devam ettirmiş olanların; kendi maişetlerini, kendi mülkleri üzerinde kazanacak bir şekilde getirmek esas vazifelerdendir. Toprağı yetmeyen ve topraksız olan çiftçiler; bizzat kendi mülkleri üzerinde çalışabilmek için toprak istiyorlar."* şeklindeki açıklamasıyla toprak sahibi olmayan çiftçinin yaşadığı problemleri ifade ederek kanunun neden gerekli olduğunu açıklamıştır (Aydın, 2018, s. 365).

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun çıkarılmasının gerekçelerine dair başka bir husus da toprakların ortakçılık ve kiracılık usulleri ile kullanılmasıdır. Zira toprağın bu usullerle işletilmesinin en büyük zararı; elde edilen gelirin toprakları işleyen köylüye değil tam tersine toprak ağalarına aktarılıyor olmasıdır. Hükümet, bu kanunun çıkarılmasıyla ortakçılık ve kiracılık usullerini kaldırmayı ve böylece bahsi geçen adaletsizliğin önüne geçerek köy halkının kendilerine tahsis edilecek topraklarda özgür bir şekilde tarım yapmasının önünü açmayı hedeflemiştir. Diğer yandan kanun görüşmeleri esnasında tartışılan konulardan bir tanesi de büyük toprak sahiplerinin şehir merkezlerinde yaşamalarıdır. Toprak sahipleri kendi arazilerinde durmak yerine şehir hayatını tercih etmesi kiracılık veya ortakçılık yapısının giderek ağırlık kazanmasına sebebiyet vermiştir (Yavan, 2011, s. 88-89).

Tüm bunlar sonucunda devlet çiftçiyi korumak ve özellikle küçük köylüyü toprak sahibi yapmak amacıyla 11 Haziran 1945 tarihinde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nu yürürlüğe koymuştur. Kanunun uygulanması aşamasında devletin sahibi olduğu arazilerin bir kısmı 432 bin aileye dağıtılmış ve aile başına ortalama 51 dekar toprak düşmüştür. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu bir yandan toprak sahibi kişilerin siyasal gücünü azaltmayı, bir yandan da toprak mülkiyetini tarımsal üretimi yükseltecek biçimde düzenlemeyi ve atıl durumdaki toprakların aktif hale getirilerek değerlendirilmesini hedeflemiştir (Gürcam ve Aydın, 2019, s. 60).

Tablo 3. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Kapsamında Çiftçiye Dağıtılan Topraklar

Yıllar	Aile Sayısı	Dağıtılan Toprak	Aile Başına Düşen Toprak
1947	1.427	49.085	34,40
1948	4.313	238.656	53,33
1949	8.359	389.211	46,56
1950	18.589	820.194	44,12

(Kaynak: Başer, 2013, s. 213)

Tablo 3, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu kapsamında çiftçiye dağıtılan toprakların yıllar içindeki değişimini göstermektedir. Buna göre, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun uygulandığı yıllarda dağıtılan toprak miktarı ve aile sayısında artış yaşanırken, aile başına düşen toprak miktarında 1948 yılından itibaren azalış meydana gelmiştir. Kanunun uygulanması aşamasında, Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki ailelerin bir kısmının toprak sahibi olmaması ve ağalık sistemi sebebiyle bu bölgelerde aile başına düşen toprağın oranı daha yüksektir. Batı bölgesinde ise ağırlıkla daha az toprak sahibi olan ailelere toprak verilmesine özen gösterilmiştir. Savaş döneminin akabinde Türkiye'de *"yegâne sermayenin çiftçilerin emeğinden geçtiği"* bilindiğinden, köy halkının daha fazla çalışması sağlanıp daha çok ürün elde edebilmek ve ağalık sistemini yıkıp, demokratik bir ortamın sağlanabilmesi maksadıyla böylesine bir uygulama tercih edilmiştir (Yedek ve Sertel, 2018, s. 224).

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile yukarıda belirtilen verilere ek olarak, toprak sahibi olmayan ailelerin yararlanmasını sağlamak maksadıyla araziler verilmiş ancak bunlar, bir arazinin işletilmesine imkan sağlayamayacak derece çok parçalı, küçük araziler olarak kalmıştır. Bu durumdan halk oldukça olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Böylece bu kanunla devlet, yeni az

topraklı çiftçiler ortaya çıkarmıştır. Kredi ve donatım yardımları ile ilgili kanun hükümlerinin de hayata geçirilmemesi ile devlet tarafından toprak sahibi yapılan çiftçilerin ekonomik işletmeler kurarak oralara yerleşmeleri de mümkün olmamıştır. Böylece toplumun önemi bir kesimini oluşturan çiftçiler, bu kanunla dezavantajlı konuma gelmiştir (Kayıran ve Metintaş, 2018, s. 660-661).

1945 yılında çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun uygulanmasında yaşanan sorunlar ve adaletsizlikler en çok küçük köy halkının olumsuz etkilenmesine neden olmuş ve böylece Türkiye'nin toprak sorunu, sonraki dönemlerde de ele alınması gereken önemli bir konu olarak kalmıştır. Bunun yanında tarımda kapitalistleşme gittikçe yerleşmeye başlamış ve gerek tarımsal gerekse toplumsal hayattaki sosyal dengeler, 1960'lı ve 1970'li yıllarda büyük toprak sahiplerinin lehine, küçük çiftçinin ise aleyhine iyiden iyiye zarar görmüştür (Yavan, 2011, s. 120). Tüm bunlardan yola çıkarak söz konusu kanunla yapılan toprak reformunun ne ekonomik ne de sosyal açıdan beklenen sonuçları doğurmadığı ortaya çıkmaktadır (Yedek ve Sertel, 2018, s. 226).

Sonuç itibariyle yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin neticeleri, iskan ve göç hareketleri ve tüm bunların sosyokültürel tesirleri, köy halkının yaşayış biçimini, tutum ve davranışlarını değiştirmiştir. Köy halkı arasında gruplaşmalar başlamış, bu gruplar köy ağalarına karşı bir direniş göstermişlerdir. Bu durum, rekabetçi bir ekonomik-sosyal sistemin ortaya çıkmasına neden olmuş, tek ağalık sistemi nüfuzu altında bulunan köy sayısı yok denecek kadar azalmıştır. Zira iktisadi ilişkilerin değişime uğraması yeni tip denilebilecek sosyal ilişkilerin kurulmasına zemin hazırlamıştır (Karpaz, 2010, s. 195-198).

Döneme İlişkin Genel Bir Değerlendirme ve Sonuç

İzmir İktisat Kongresi ile başlayan ekonomi politikalarının oluşturulma süreci, köklü değişimleri de beraberinde getirmiştir. Aşar Vergisi'nin kaldırılması bunun ilk örneği olarak nitelendirilmektedir. Aşar Vergisi'nin kaldırılması, Yol Vergisi'nin konulması, devletçilik ve sermaye birikimini sağlamaya yönelik politikalar, 1923 ile 1938 yılları arasında yaşanan önemli mali gelişmelerdir. Ancak bu mali gelişmelerin topluma yansımaları ve toplum üzerindeki etkilerini de incelemek gerekmektedir. Bu anlamda on beş yıllık süreç, toplumsal değişimin ilk sinyallerini oluşturmaktadır.

1923-1938 dönemi mali olayları sosyolojik açıdan incelendiğinde, Aşar'ın kaldırılması, sanayisi henüz oluşmamış bir toplumun tarım üreticisine yönelik bir politika uygulaması olarak düşünüldüğünde oldukça makul bir hamle olduğu söylenebilir. Ancak toplumsal etkileri bakımından bazı aksaklıkları da beraberinde getirmiştir. Aşar'ın yerini yeni vergilerin alması ve vergide adalet ilkesinde bozulmaların yaşanması, köylünün tutum ve davranışlarını çoğu zaman olumsuz etkilemiş, mali sosyoloji açısından olumsuz bir hamle olmuştur. Zira Aşar'ın kaldırılması İbn-i Haldun'un mali sosyoloji anlayışıyla uymakla birlikte beraberinde getirdiği adaletsizliklerin bu anlayışta sapmalara sebep olduğu görülmektedir. Aşar Vergisi'nin kaldırılmasından sonra, tıpkı Aşar'ın ilgası gibi köy halkına doğrudan tesir eden Yol Vergisi, adaletten uzak ve kırsal kesimi olumsuz etkileyen bir vergi olmuştur. Ancak diğer yandan Yol Vergisi nüfusun artmasına sebebiyet vermiştir. Yol Vergisi, nüfus problemiyle karşı karşıya olan zamanın Türkiye'si için iyi bir nüfus politikası olarak nitelendirilebilir ancak vergide adalet ilkesinin göz ardı edilmiş olması itibariyle toplumsal yaşamı olumsuz etkilediği açıktır. 1923-1938 döneminin bir diğer önemli olayı, devletçiliğe geçiş ve bu geçişin beraberinde getirdiği sosyolojik etkilerdir. Devletçi politikaların uygulanması o dönemin konjonktürel şartları itibariyle zorunlu olmakla birlikte toplumsal olarak özellikle iş adamı profilini değiştirmesi açısından önemlidir. Temel itibariyle politika yanıtları sonucu köy halkının zarar görmesi ve sermaye birikiminin yeteri düzeyde oluşturulamaması toplumsal açıdan ayrışmaların önünü açmış, mali sosyoloji temelinde olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Cumhuriyet'in kuruluşundan 1938 yılına kadar olan süreçten sonra Milli Korunma Kanunu'nun kabulü ile başlayan olaylar silsilesi Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun yürürlüğe konulması ile devam etmiştir. Bu olayların önemli sosyolojik etkileri olmuş ve toplumsal yapı diğer pek çok değişkenin de etkisiyle değişime uğramıştır. Bu yıllarda ilk olarak Milli Korunma Kanunu ve bu kanunun sosyolojik etkileri ön plana çıkmaktadır. Temel itibariyle gelir düzeyi düşük çiftçilerin üstlenmek zorunda bırakıldığı yükümlülükler, zorunlu çalışma zulumu, kanunun uygulanmasında keyfi memur tutumları, büyük sermayeyi kayıran uygulamalar ve beraberinde getirdiği sonuçlar, kanunu sosyolojik anlamda olumsuz kılan hususlardır. Zira bu hususlar toplumun yaşayış biçimi üzerinde olumsuz pek çok etki meydana getirmiş, kanun hükümleri toplumsal adaleti hiçe saymıştır. Bir diğer mali olay olan Varlık Vergisi, tek bir başlık altında toplanamayacak, ayrı bir çalışma olarak incelenecek nitelikte ve önemde bir konudur. Ancak çok önemli sosyolojik sonuçları olması açısından bu çalışmada yer alması kaçınılmaz olmuştur. Gayrimüslim tebaanın yaşayışını tümüyle değiştiren bu vergi, Müslüman-Gayrimüslim halkın toplumsal olarak ayrışmasına neden olmuş, Gayrimüslim halkın göç kararını etkilemiş ve iş yaşamında dengesizliklerin oluşmasının önünü açmıştır. Alınış sebebi her ne olursa olsun, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde özellikle sosyolojik anlamda en derin ve olumsuz neticeleri ortaya çıkaran mali olayın Varlık Vergisi olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu dönemde son olarak Toprak Mahsulleri Vergisi ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Cumhuriyet döneminde Varlık Vergisi kadar eleştirilen iki mali olay olarak değerlendirilmektedir. Toprak Mahsulleri Vergisi de Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu da temelde kırsal kesimde üretimi arttırma gayesi taşısa da dar gelirli köy halkına etkileri olumsuz olmuş, sonuçları itibariyle dezavantajlı bir çiftçi kesiminin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Sonuç olarak 1923-1950 dönemi mali olayları, toplumsal dönüşümü büyük ölçüde etkilemiştir. Yeni genç Türkiye Cumhuriyeti'nin her alanda uyguladığı mali politikalar, özellikle toplumsal olarak daha sonraki yıllarda ortaya çıkacak bir değişimi beraberinde getirmiştir. Sosyolojide, meydana gelen değişimlerin etkisinin hemen ortaya çıkmayacağı göz önüne alındığında, bu yıllardaki mali olayların sosyolojik etkilerinin siyasi ve sosyal açıdan on yıllar sonra ortaya çıkmaya başladığını ifade etmek gerekmektedir. Diğer yandan mali olayları değerlendirirken, olayların sosyolojik etkilerini salt olumlu veya olumsuz olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Bu açıdan Cumhuriyet'in kuruluşu ile 1950 yılı arasında olan dönemdeki uygulamaların, mali sosyoloji açısından yalnızca olumsuz sonuçlar doğurduğunu söylemek oldukça zordur. Bu dönemdeki uygulamaların 'genel itibariyle' toplumun karar ve davranışları üzerindeki etkisinin olumsuz olduğunu ifade etmek daha doğru olacaktır. Ancak, söz konusu etki temelde olumsuz olsa da kimi zaman toplumun refahını arttırmak amacıyla bu adımların atıldığını da göz ardı etmemek gerekmektedir.

Yazar Katkı Oranları

Çalışmaya 1. Yazar: %50, 2. Yazar: %50, oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

"1923-1950 Dönemi Mali Olayların Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi" başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Akalın, G. (2010). *Cumhuriyet dönemi ekonomi-politik tarihinin liberal yorumu*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Akman, Ş. T. & Akman, İ. S. (2011). II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Hububat Üretiminin Vergilendirilmesi. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), 73-91.
- Aktar, A. (2002). Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Aktar, A. (2016, 11 Kasım). *Varlık Vergisinin Hikayesi*. Avleramoz, <https://www.avleramoz.com/2016/11/11/varlik-vergisinin-hikayesi-prof-dr-ayhan-aktar/>.
- Albayrak, M. (2005, 07-09 Aralık). Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu Uygulamaları. 9. *Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi*, Ankara, 219-250.
- Asker, A. & Yıldız, E. (2014). Aşar Vergisi'nin Son Yıllarında Niğde ve Civarındaki Suistimaller Üzerine Bazı Gözlemler. *Turkish Studies*, 9(7), 177-192.
- Ay, H. (2017). Vergi Yükü Ekseninde Toplumsal Yapının Gelir Dağılımı ve Yoksullukla İlişkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 136-153.
- Aydın, M. K. (2017). Savaş Yıllarının Olağanüstü Bir Uygulaması: Toprak Mahsulleri Vergisinin Hayata Geçirilmesi. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(26), 1-20.
- Aydın, M. K. (2018). CHP'de Parti İçi Muhalefetin İlk Örneği: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve TBMM'de Yaşanan Tartışmalar. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.41, 359-384.
- Aydın, M. K. (2019). Milli Koruma Kanununun Hayata Geçirilişi (1940) ve Tek Parti Dönemi Uygulamaları. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 413-428.
- Aydın, M. S. (2020). Cumhuriyetin Erken Döneminde Vergi Uygulamaları. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.20, 531-550.
- Aytekin, H. (1943). Köyde Geçim. *Yurt ve Dünya*, 4(33), 352-355.
- Başer, K. (2013). 1923-1950 Yılları Arasındaki Türkiye'de Toprak Dağılımı ve Toprak Reformu Politikasının Sonuçları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.38, 203-216.
- Başvekalet İstatistik Genel Müdürlüğü. (1935). *Türkiye Nüfusu Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyle İtibarile Muvakkat Rakamlar*. Ankara: Ulus Basımevi.
- Berkes, M. (1943). Köyde Yaşayış. *Yurt ve Dünya*, 4(30), 189-196.
- Boratav, K. (2022). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015* (25. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Bozdağ, E. G. (2018). Türkiye İktisat Kongresi-İzmir 1923: Türkiye'nin İktisadi Kalkınmasında Atılan İlk Tohum. *TÜRKTÖB Dergisi*, S.27, 39-42.
- Can, B. (2022). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'nin Nüfus Politikaları: Yeni Bir Kronolojik Sınıflandırma. *Troyacademy*, 8(1), 1-37.
- Coşar, N. (1996). Aşar Vergisinin Kaldırılmasının Kısa ve Uzun Dönemli Etkileri. *Toplumsal Tarih*, 6(36), 7-12.
- Coşar, N. (2003). Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(2), 1-27.
- Çelebi, A. K. (2012). *Mali Olaylara Sosyolojik Yaklaşımın Önemi. Mali Sosyoloji Üzerine Denemeler*. (Ed:A. Kemal Çelebi), Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 1-14.
- Çelebi, A. K., Mıynat, M. & Cura, S. (2013). *Teori ve Uygulamada KİT'ler ve Özelleştirme*. Manisa: Emek Matbaası.
- Çomaklı, Ş. E., Koç, F. & Yıldırım, K. E. (2012). Türk Vergi Hukuku Tarihinde Tartışılan Bir Vergi: Toprak Mahsulleri Vergisi. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 61-70.
- Duru, C., Turan, K. & Öngeoğlu, A. (1982). *Atatürk Dönemi Maliye Politikası 1. Kitap – Mondros'tan Cumhuriyet'e Mali ve Ekonomik Sorunlar*, Ankara: TİSA Matbaacılık.
- Ergun, A. D. (2016). *Türkiye'de Yoksulların Dayanışma Biçimlerinin Dönüşümü: İzmir Karabağlar ve Bergama Örneği* [Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi]. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Isparta.
- Eroğlu, N. (2007). Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938). *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 23(2), 63-73.
- Ertan, M. (2018). Toprak Mahsulleri Vergisinin Esasları ve Sonuçları: Toprak Mahsulleri Vergisi II. Aşar Mıydı?. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(2), 239-256.
- Erul, R. D. & Buz, F. (2019). İkinci Dünya Savaşı Döneminde Türkiye'de Uygulanan Vergi Politikaları. *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 391-406.
- Erul, R. D. (2020). 1923-1929 Döneminde Türkiye'de Uygulanan Vergi Politikalarının Mali Sosyoloji Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 1-21.

- Giray, F. (2021). *Maliye Tarihi* (9. Baskı). Bursa: Dora Yayınevi.
- Gökbunar, R. & Bursalioğlu, S. A. (2012). *Aşar Vergisi Uygulamasının Sosyo-Ekonomik Sonuçları. Mali Sosyoloji Üzerine Denemeler*. (Ed:A. Kemal Çelebi), Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 61-96.
- Güney, H. N. (1990). *Eski Vergiler*. Ordu: SMMM Odası Yayınları, Bilgi Bankası Cep Kitapları.
- Gürçam, Ö. S. & Aydın, Ö. F. (2019). Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye'nin Tarımsal Destekleme Politikaları. *Route Educational and Social Science Journal*, 6(8), 56-70.
- Güzel, S. (2014). Cumhuriyet Dönemi Toplumsal Dinamikler. *BELGİ*, S.7, 845-854.
- Haydanlı, M. L. (2015). *Sosyolojik Yaklaşımla Vergi Yükü Üzerindeki Kültürel ve Politik Etkimler: Tarihselliği Bağlamında Türkiye Analizi* [Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, İzmir.
- Kahraman, S. (2005). (1929-1939) *İktisadi Devletçilik ve Sanayileşme Politikaları*. [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Karabacak, A. (2018). *1946 Yılında Anti Demokratik Kanunlar Üzerinde Yapılan Demokratikleşme Çabaları ve Bunların Basın ve Kamuoyunda Yansımaları*. [Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi]. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Konya.
- Karabulut, K. (2005). 11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi'ne Bir Bakış. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.27, 325-339.
- Karpat, K. H. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kayıran, M. & Metintaş, M. Y. (2018). *1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulaması. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 647-666.
- Kırkpınar, K. (1992). Aşar Vergi Sisteminin Kaldırılışı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 105-125.
- Kızılkaya, A. (2016). Ekonomik ve Siyasal Boyutlarıyla Varlık Vergisi. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(12), 85-95.
- Korum, U. (1982). *1923-1929 Döneminde İmalat Sanayii ve Sanayi Politikaları. Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi*, Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları, Yayın No:513, Ankara, 63-78.
- Kovancılar, B & Kayalidere, G. (2012). Türkiye'de Varlık Vergisi Uygulamasının Sosyo-Politik ve Ekonomik Sonuçları. *Mali Sosyoloji Üzerine Denemeler*. (Ed:A. Kemal Çelebi), Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 133-158.
- Kuruç, B. (1988). *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası I. Cilt (1929-1932)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Metinsoy, M. (2012). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Devlet ve Köylüler: Hububat Alımları, Toprak Mahsulleri Vergisi ve Köylü Direnişi. *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S.15, 85-125.
- Mıynat, M. & Kahrıman, H. (2012). Türkiye'de Mali Sistemin Toplumsal Tabakalaşma Üzerindeki Etkileri (1923-1950). *Mali Sosyoloji Üzerine Denemeler*. (Ed:A. Kemal Çelebi), Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 97-132.
- Ölmezoğulları, N. (1988). Atatürk Döneminde Tarımsal Gelişme (1923-1938). *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1-2), 53-59.
- Özbil, A. (2015). *Türkiye'de Savaş Ekonomisi Uygulaması Olarak Milli Korunma Kanunu (1940-1946)* [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, N. (2013). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Yol Vergisi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32(53), 213-248.
- Özer, S. (2011). II. Dünya Savaşı Yıllarında Uygulamaya Konulan Toprak Mahsulleri Vergisi ve Köylü Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.5, 215-234.
- Öztürk, İ. M. (2013). İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Olağanüstü Ekonomik Kararlar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32(54), 135-166.
- Palamut, M. E. (1987). Aşar ve Düşündürdükleri. Prof. Dr. S.F. Ülgener'e Armağan, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, C.43, 69-78.
- Pamuk, Ş. (2020). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi* (12. Basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Sağlam, D. (1981). Devletçilik İlkesinin Gelişmesi ve Günümüzdeki Sonuçları. *Ekonomik Yaklaşım*, 2(4), 71-97.
- Şanver, C. & Tuncay, H. Y. (2017). 1942 Yılında Uygulanan Varlık Vergisinde Zorunlu Çalışmaya İlişkin Tanıklık Gerçekleri ve Aşkale Halkı Üzerindeki Ekonomik Etkileri. *III. IBANESS Kongreler Serisi*, 203-218.
- Şenyüz, D. (1985). Aşar'ın Vergi Tekniği Yönünden Değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 69-73.
- T.C. Maliye Bakanlığı. (2008). *Atatürk Dönemi Maliye Politikaları*. Cumhuriyetimizin 85. Yılına Armağan, Yayın No:2008/384, Ankara: Strateji Geliştirme Bakanlığı.
- Tekeli, İ. & İlkin, S. (1977). *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdari İlimler Fakültesi Yayın No:30, Türkiye Belgesel İktisat Tarihi Serisi.
- Tuncer, G. (2015). Türk Sinemasından Mali Sosyolojiye Yansımalar. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, 37(1), 193-216.
- Turan, A. E. (2020). *Toprağın İdeolojisi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*. <https://gastromani.org/2020/11/06/topragin-ideolojisi-ciftciyi-topraklandirma-kanunu/>.
- Türk, İ. (1981). Cumhuriyet Döneminde Vergi Sistemimizin Gelişmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 36(1), 335-357.
- Vural, İ. Y. (2008). Atatürk Dönemi Maliye Politikaları: Liberal İktisattan Karma Ekonomiye. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.20, 77-114.
- Yalçın, O. (2012). Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 1(1), 313-354.
- Yasa, B. D. & Çelik, F. (2016). Cumhuriyet ile Birlikte Girişimciliği Etkileyen Politikalar Üzerine Bir İnceleme: 1923-1929. *International Journal of Human Sciences*, 13(1), 2418-2430.
- Yavan, G. K. (2011). *Milli Şef Dönemi Toprak Politikaları ve Bu Politikaların Siyasi Hayata Etkileri* [Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi]. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Konya.
- Yavuz, E. (2015). Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu ve Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu Tartışmaları: Erzincan Uygulamaları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.12, 161-180.
- Yay, T. (1988). Atatürk Döneminde Vergiler ve Vergi Politikası. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1-2), 61-72.
- Yedek, Ş. & Sertel, S. (2018, 12-14 Nisan). Toprak Reformu ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Uygulamalarının Türk Tarımına Etkisi. *Türkiye'de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi Yayınları, 215-226.
- Yeşilay, R. B. (2005). Devletçiliğin Türkiye Ekonomisindeki İzdüşümleri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), 117-132.
- Yoruldu, M. (2020). Türk Mali Tarihinde Varlık Vergisi Uygulamaları ve Sosyo-Ekonomik Sonuçlarının Değerlendirilmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(29), 2300-2315.
- 18.01.1940 Tarih ve 3780 Sayılı *Milli Korunma Kanunu* (RG. 26.01.1940 – 4417).
- 11.11.1942 Tarih ve 4305 Sayılı *Varlık Vergisi Hakkında Kanun* (RG. 12.11.1942 – 5255).

Extended Abstract

When evaluating fiscal events, it is necessary to analyze the social aspects of fiscal events as well as their economic aspects. In this sense, fiscal sociology, which means the examination of fiscal events from a sociological perspective, is an important field of study in revealing how fiscal events affect the social structure.

The period from the establishment of the Republic of Türkiye until 1950, when the Democratic Party came to power, witnessed a major fiscal and social transformation. The regime changes and the reforms in economic policies with the establishment of the New Türkiye radically changed the fiscal and social order. This process of change, which started with the laying of the foundations of economic policies at the Izmir Economic Congress, became more evident with the steps taken in the later periods of the Republic and had a direct impact on social life. In this sense, analyzing the turbulent period between the establishment of the Republic and the transition to multi-party political life on a fiscal sociology basis will be useful in revealing the socioeconomic outlook of that period.

The process of creating economic policies, which started with the Izmir Economic Congress, brought along radical reforms. The abolition of the Tithe Tax is considered as the first example of this. The abolition of the Tithe Tax had significant effects on the rural population and led to the deterioration of the principle of justice in taxation. On the other hand, the policy of statism and policies aimed at ensuring capital accumulation, the impose of the Road Tax

and the National Protection Law stand out as important fiscal developments between 1923 and 1940. However, it is also necessary to evaluate the reflections and their effects of these fiscal developments on society. In this sense, the 17-year period constitutes the first signals of social change.

Following the period from the establishment of the Republic until the 40s, especially the Wealth Tax and the Soil Crops Tax stand out as fiscal events that seriously affected the society. The impact of these two taxes, which were far from justice, was quite intense and the social structure was transformed. The Wealth Tax, which is still the subject of debate today, had a significant impact on the way of life of the non-Muslim industrial and commercial bourgeoisie and disrupted social relations between Muslims and non-Muslims. On the other hand, the Land Crops Tax was a practice that disrupted the social order by causing peasants to experience significant hardships and increasing class differences among peasants. As a result, these two taxes affected the way of life and standard of living of the society, and both economic and social life underwent changes. On the other hand, the Law for Providing Land to Farmers was enacted in this period to make farmers landowners, but this well-intentioned law also had a negative impact on society.

In general, it is seen that the policies implemented in the 1923-1950 period had a negative impact on society. The radical changes made with the newly established Republic had various effects on both the economic and social structure. In this sense, although the impact of the steps taken in this period on the decisions and behaviors of the society was basically negative, it should not be ignored that these steps were sometimes taken in order to increase the welfare of the society.